

Vyšehrad

Jan Zahradníček Pod bičem milostným

Jan Zahradníček

Pod bičem

milostným

VYŠEHRA D

© dědicové, 2007

ISBN 978-80-7021-868-6

*Prsten si nevezalas a perly v mléčném jase
nezdobí třpytem šíje tvé,
když skláníš ji, jak Maria jen sklánívá se
s kostelní korouhve.*

*Však ani prstenu a ani spony stkvící
ti netřeba a kouzlem zazáříš
prostoty té, již po meči a po přeslici
zdědilas již.*

*A spěchá slovo, spěchá krev tam k retům rány,
již s něhou nesmírnou ty trnouc otvíráš,
jak prsty paprsků pupence zotvírány
v stříbrný březem náš.*

*A čtvero živlů jménem tvým zas do náručí
zelených účastenství zlehka bere mne,
jemnost sil obrodných mě prudkostí svou zmučí,
tvrdost mou rozemne.*

*Tu v sterých dveřích zpěv odvětím jedním sbohem,
a stržen k dlaním tvým, jež odpouštíš,
milostí strašlivou rozeznán v střepu mnohém
přijmu svůj kříž.*

*Přijmu a políbím, jak líbá se jen země,
nám slíbená, nám daná před rájem,
kde sestru v tobě já, ty bratra ve mně
najdeme navzájem.*

DOST NEBES V OČÍCH TVÝCH

*Nevím, jak přiblížit se ztichlý dosti
k tvým dlaním laskavým,
chlad jejich listnatý mé žíznivosti
co znamená, ty nevíš snad, já vím.*

*Já vím a nevím přec, jak pozdraviti
tvůj úsměv radostný,
zřím na čele, kol spánků žilobití
dost místa pro ostny.*

*Dost nebes v očích tvých pro deště žalu,
by v žití mé a tvé
spadávající strhly do přívalu
paláce marnivé.*

*Dost násoben běd cizích počtem krutým
z minula v budoucnost
můj každý vzlyk pod bodcem ostře skutým
hledá tvou horoucnost.*

*Dost obětí, jež nesu, do objetí
tvého se přidává,
ty víš to, víš, a přece lehko je ti,
obejmout kříže dva.*

*A přece podepřít chceš, sloupe sladký,
mé věrné schýlení –
žár ženy, soucit sestry, oběť matky
šlehá v tvém plameni.*

*Rapsodie mračen roztrhána
doznívala deštěm a blána
ticha krůčky kapek chvěla se,
a jak zřel jsem, všude po dědině
večer skrýval se svá světla stíně,
znám jen po hlase.*

*A jen nad západem halíc Tělo
mraků roucho turinské se rdělo
krví podlitin a k nebesům
rudě stříklo slunce probodené
bitev prelud oblačný, jenž klene
se až nad váš dům...*

*Usnulo pak všechno, pramen mléka
hvězdným crkotem v sen dětský vtéká,
usnul chlív jen stébly haraše.
Tobě však jak pečeť na závěti
měsíc plá a řasy nepřimkne ti
strach tvůj o vaše.*

*Po střeších svit bílý prostřen hebce –
světem šílenci kdy vedou slepce,
pod víčka mých veršů vešla jsi.*

*Láskou úzkost má tak násobena,
láskou úzkost má zas vykoupena
cestu hledá si.*

*Abych viděl, oči zavíraje,
abych slyšel, sluch svůj zapíraje,
nepromarním já zde černý čas.
Zpěve můj, sám sláb, však opřeš se mi
o lásku a strhneš sirou zemi
v přísvit božích řas.*

*Co krásnějšího, než když bouře letní
nad safír krajin dělá z blesků kříž,
prstíčky listů prosí z dusna, slétni,
vlaštovky na šaty jí nastříhaly již.*

*Však stébla skloněná až po kolénka
v strach pod břidlicí mračen zsínala,
čekanky čekají a příze tenká
komářích hvizdů příst se přestala.*

*I jádra v oříškách ti z červa provin
ve chvíli této strach svůj úpějí,
za jáсот svatební, za nářek vdovin
tvá dívčí úzkost patří hlouběji.*

*Za bezstarostnost mdlou tvá starost klečí,
za nerozvážnou smělost ostříží,
záruky závor jen jak nebezpečí,
jistotu tenkou stěn všech prohlíží.*

*Se ženci na polích i s tím, kdo líchu dosel,
sklícena klíčš ve stvol modlitby,
mačinek mateřských i letorostů posel
k Všemohoucnosti bezbranné, již v chlebě spí.*

*Z klubička malověrných s bičem blesků v patách
jediná ke Kristu si troufáš na dotek,
by povstal již, nad rudou smrští ruku natáh,
by pokoj po bouři dech dechem rezedek.*

PROSBA

*Vidím, jak s ranečky odcházejí,
a prosím, ó pomni
mladosti bezbranné i křehkosti sestry její,
a prosím, ať prudcí a neoblomní
sršící okřídleni ti
je zaštití.*

*V očích údiv
svěžesti rosné všech věcí prvotních
jim spanile doutná ještě se neprobudiv
zklamáním ani sveřepou ranou –
tak jdou a jejich povzdech i smích
jak po skle sklouzává hladce
po křehké průzračnosti
smyslů, kde rajská předjaří vanou...*

*Tak jdou a nemají ještě čeho odříkat se,
vždyť neznají – a jen s dubnovou dychtivostí
se dívají vpřed.*

*Ale svět
není už líbezný doma,
ale svět plný peříček z rozdraných hnízd,
plný oharků svící domácností rozutíkaných –
a každé z nich pod kroky nástrah a klevet*

*už rozestláno, že archanděl dělat co má,
aby ji převed
tím úlisným lesem, kde za listem list,
jak napřed byl by si jist,
co se stane,
šeptá a šeptá své zvěsti lhané,
jimž mládí tak rádo naslouchá.*

*Tak poznají mnohé – a poznání pravá nebudou to,
až bez roucha
bělostného se navrátí k domova prahu.
Temné bezuzdnosti ztrhané pouto
jak knoflíčky nezapjaté
na šatě ledabylém vždy projeví snahu
do bláta strhnout, jak strženy samy
po ohrýzku slizkém uklouzly.*

*Mstít budou se furie záštím vzňaté,
se sírnými hlubinami
od pasu dolů spřáhnouce záměr zlý.
A jejich oči – ty knihy,
z nichž moudrosti promethejské sršet měl jas,
kříž na kříž popsané švihy
temnotných blesků – po všechen čas
jak hroby se otvírat budou,
jak hroby se zavírat budou.*

*To proto, že jsme tak zbabělí byli,
to proto, že jsme jich nechránili,*

*jiné – jak kytice vyvoněné,
jak čadící lampy s olejem rozplýtvaným
vstoupí v dům ženicha svého
bědné – že se slovem daným
dát nemohou svěžesti věnné
z dědictví promrhaného. – – –*

*Aby tak nestalo se,
aby děfátek dupot na podlaze
domovů příštích k srdci zas vnikal vlaze,
chraň, Bože, chraň ty kolébky vábné
pokolení svých budoucích!*

*Vidím – v temnotě nehostinné steskem je zábne
a potřebnost něhy až k pláči žene
ty prameny něžnosti nebetyčné,
ty polibků snubních nádoby sličné,
z nichž oheň a med země zaslíbené
sálá a voní v klokotech horoucích.*

*Vidím, jak odešly, odcházejí,
a prosím, ó pomni
mladosti bezbranné i křehkosti sestry její,
a prosím, ať prudcí a neoblomní
sršící okřídlení ti
je zaštití.*

*Pod bičem milostným
hnán ze dne do dne, ze dne do dne,
stanouti nemožno, já vím,
dokud se nedohodne
dychtivost ukrutná
dobrý být ke všemu a k všem
s chlebem, jenž nechutná
zatím než popelem,
s jítrem, jež žhavě pění
z jiskrných kuropění.*

*Stanouti nemožno, já vím,
a zlobou spokojit se svou,
když s křikem drásavým
krev, bláto horce stříká
na obraz Slitovníka,
jenž padá, padá se stěnou
pokoje včerejšího,
a nový třeba hledat jest
o stěnách pevnějších a větších,
jež odolají v nebezpečích,
nesouce obraz (vítr neshodí ho)
na skobách hvězd.*

*Stanouti nemožno, já vím,
když nebes krutá něha
svým bičem řevavým
po tváři šlehá,
nutíc nás v spěchu nenadálém
opouštět vyšlapaný práh
i zvyků pěšinky už přímé,
jež nikam nevedou – že málem
tak všeho prosti odcházíme
jako ti na márách –
že srdcí chvat a kroků chvat
po hrobech slyšet pospíchat
k zemi, jež sladké světlo pije
z líbezné růže Utopie...*

*Stanouti nemožno, já vím,
i kdybych klesnul přece
tváří v tvář krvavým
odleskům v času řece,
i na mne v krvi rozlité
od hvězd by sprchla sladce
prvotnost mléčná něhy té,
z níž vzešel jsem, v níž odevzdat se
v krutosti všeho brát a brát
já zapomněl už tolikrát.*

III

BÝVALO U MNE ZOTVÍRÁNO

*Bývalo u mne zotvíráno,
zotvíráno vždy pro jiné,
váhal jsem ale říci ano,
váhal jsem také říci ne.*

*A zmrazoval žár slunce, žehly sněhy,
z údolí letorosty sršely jak střelba něhy
v bezbrannost mou, jež chválívala lučištníka
za setbu ran tak dobře mířených, až z nich zpěv
vzniká,
až v hrdle horký klokot pramenů i vzlyky dlouhé
míz houslových a s flétnou kosů zlatý var všech
poupat
já zpíval jsem, třebaže skřípky mé jen skřeky
pouhé
vyloudit dovedly a místo stoupat
po schodech hudby jenom klopýtat jim dáno
nad srázem kdes...*

*Bývalo u mne vždycky zotvíráno
cizinec člověk, anděl a i pes*

*vejíti mohli dveřmi mého slova,
anebo oknem tušení se snéstí
po hvězdné ratolesti,
prorůstající do mé tmy.*

*Přisednout mohli za můj stůl a znova
otázky těžké dávat mi,
na něž se odpovídá nebo mlčí též
životem celým najednou a otázaný
buď projde v zkoušce té či propadá v svou lež.*

*Otázky mohli dávat mi a přihlížeti
(se zájmem, chladně přec, jak dovedou jen děti),
jak srostlý s zárem svým z krutosti nevýslovna
trhal jsem, trhal slova svá –
jak rozpory v nich smíří se a svár můj srovná
v souvětí krušně pravdivá. – –*

*Dál zmrazoval žár slunce, žehly sněhy,
z údolí letorosty sršely jak střelba něhy
v bezbrannost mou, ó Maria, a léta na pospěchu
plameny bílé ožehla mé spánky – snů mých střechu,
až jak dům pustý, z pavučin a prachu hnízdo havěti
já ponížení své měl na čas trpěti...*

*V potopách nových Archo Noemova,
jenom ty znáš kořínek každý mého slova,
v čem zapuštěn a jakou tmou se k světlu sbíral.
Ozdobo národů, andělů velitelko,*

*jenom ty znáš, jak hluboko a jak i mělko
já brázdu svou jsem táh a kleče svíral,
zběsilý oráč na novině ticha,
jež klasů zpěv má nést...*

*Ó vím, jak krví potí se, jak hořce vzdychá
Kristus tvůj v Getsemane a jak těžko pěst
Trestajícího tobě zdržet jest,
Planetu aby nezdrtila.*

*Vím, jaké moře vzlyků
k nohám tvým přes věky se vlní od hříšníků,
však stébla zlomeného vonný vzdech
k tobě-li stoupá ze země,
slyš také mě!*

*Slyš hloubku bídy mé, v níž nevěřil jsem ani,
že ponížení mé rubem je zmrtvýchvstání,
že říci ano znamená zde kynout
mocnostem dobrým v síň svou chudou,
že v tváři jediné si odpočinout
není co zhynout
pro hvězdnou lidnatost oblohy ozářené
tvářemi všech, co byli, jsou a budou...*

*Ty, jež mě pronikáš svou láskou do kořene,
slyš ano mé, vyřčené jasně, přeupřímně.
Stůj při mně,
když dveře otevřené
vroucnosti vichr přirazil a za tmy*

*v mou jizbu nemůže už vstoupit kdokoli,
protože uvnitř je, chce zazpívat mi
žena – zdroj něhy pradávné, zavřený Eden,
protože bez slunce a bez hvězd, bez polí
najednou možno obejít se v své velké nouzi,
v níž všechno navrací se stonásob,
protože bohat jsem – ač oba chudí, pouzí –
když z jejích očí brát si smím jak ze zásob
zrnatě nastřádaných v sýpkách andělů,
protože ví, jak trpět musím, abych zpíval,
protože ví, jak zpívat musím, abych utrpení
kousek jen pozvedl nad hlínu, nad kamení,
jak ona úsměv sesterský i pláče příval
pozvedá nade mnou a v žhavém údělu
mě stíníc něžně domlouvá mi,
jak by se ve mně harfy dotýkala,
která už spala,
však novým souzvukem v ní nové zpěvy
zmrtvýchvstanou*

*na přivítanou
všemu, co s námi
slavně a přetěžce
milovat, trpět chce – –
-----*

*Svit hořké pravdy padá na dny klamné,
slyš, za ni modlím se a ona za mne,
a jak se mlčky sklání k hlíně, ke květům,
na dechu jejím chci si stavět dům.*

Zahradníčkova sbírka *Pod bičem milostným* vyšla v červnu 1941 jako 31. svazek brněnské edice Akord. Velká část básní byla od roku 1940 publikována v revui Akord, kterou básník řídil. Sbíрка vznikala vesměs v Uhřínově u Velkého Meziříčí, kde Zahradníček bydlil a odkud pocházela i adresátka této poezie, Marie Bradáčová, s níž se v říjnu 1945 oženil.

Je to kniha v několika směrech výjimečná. Píše ji zralý básník na vrcholu tvůrčích sil. Formálně představuje shrnutí veršových forem jeho dosavadní tvorby a zároveň představuje východisko k novým výrazovým formám, směřujícím k větší prostotě slova. Je psána *inter arma*, uprostřed nejstrašnější války, kdy básník sám, jeho láska i jeho národ žijí ve smrtelném ohrožení. Souběžně s touto subjektivní lyrikou píše Zahradníček „válečnou“ poezii bezprostředně reagující na konkrétní události nepřátelské okupace a na přízračnou atmosféru krvavé doby. Tlak ponurých let pronikal i do milostných veršů, v nichž chvalozpěv na lásku se nejednou lomí ve výraz úzkosti a blížících se hrůz. Tato historická scéna zůstává ve sbírce provždy přítomna, přestože si toho kupodivu nevšimla nacistická cenzura. Pravděpodobně charakter milostné lyriky jí zaslepil oči (nebo ke konci války polevila bdělost a ostražitost), takže propustila do tisku některé básně, které by neměly šanci na publikaci mimo tento kontext intimní tvorby (např. báseň *Prosba* reagující bezprostředně na odvečení celých ročníků mladé generace na nucené práce v Říši, a řada dalších). Nadto je básník svou milostnou lyrikou zakotven pevně v rodné Vysočině, rodný kraj a příroda je všudypřítomným svědkem i činitelem růstu a vzepětí básnickovy lásky. Bohuslav Reynek v ní poznal „apoteozu domova vnitřního a nejnvtřnějšího“.

Složitě vazby i elementární prostotu Zahradníčkovy vrcholné milostné poezie snad nejmýstižněji vystihl Jan Čep v dopisu autorovi (25. 6. 1944):

„Řeknu Ti jenom, že tvá knížka zní plným a sytým tónem od prvního verše do posledního a že oslňuje přesností a prostotou, s jakou zaklínáš do křišťálu svého tvaru procesy nejkřehčí a nejspletitější. Úžasné je, jak v Tvém výrazu splývá ‚osobní‘ element této lyriky s osudem společenství, s kterým trpíš. Je jistě pravda, že se v české literatuře asi nenajde obdoba pro milostnou lyriku citěnou v takovýchto souvislostech a zdviženou do této roviny; ale knížka Tvé ‚milostné‘ lyriky je zároveň palčivým a úpěnlivým svědectvím našeho času, hořícího ‚krvavými odlesky‘ z Tvého verše.“

Palčivé svědectví básníkovy lásky „bezbranné, trpké, mlčenlivé“ s intenzivním prožitkem „žalu země“ a s pečeti oslnivé krásy krajiny žhne a živě plane i po více než šedesáti letech. Básníková láska k ženě je navzdory víc než nepříznivým tlakům zdrojem úžasné radosti stále znovu dobývané, obnovované a stupňované, až splývá v závratí s láskou nejvyšší, jejíž výraz se opírá o hymnus lásky sv. Pavla. Nejde o pouhé citové okouzlení, jde o splynutí dvou bytostí, jímž se otvírají nová poznání, nové chápání života a světa.

K prvkům, které vytvářejí jednotu této nejsubjektivnější Zahradníčkovy lyriky s celkem jeho básnického díla patří vedle venkovské inspirace časová orientace podle liturgického roku a výrazný mariánský akcent v nejedné básni, podporovaný ostatně meditací křestního jména milované ženy. („Pozemský kontrpunkt k mariánské písni milosti“ rozeznal ve sbírce např. Albert Vyskočil.) Jsou to zároveň prvky, které přispívají k tomu, že Zahradníčkova milostná lyrika navzdory svému pevnému zakořenění v konkrétní dobové a místní realitě nabývá nadčasového charakteru. Její lidská horoucnost a básnická ryzost ji osvobozuje z pout času a relativizuje její smrtelnost podobně, jako je tomu u milostné poezie Dantovy, Petrarkovy, Ronsardovy...

Vychází-li sbírka *Pod bičem milostným* ve druhém samostatném knižním vydání až více než po šedesáti letech (zamýšlené druhé vydání, rozšířené o tři básně, mohlo vyjít jen jako soukromá bibliofilie; pak vydání v souboru *Knihy básní* se uskutečnilo r. 2001), nese na tom vinu především perzekuce Jana Zahradníčka za komunistického režimu, a možná také skutečnost, že zájem publika poutá zejména lehkonohá milostná poezie. Nemůže být však pochyby o tom, že písně a modlitby lásky, výkřiky, dopisy, zamyšlení a otázky, které Zahradníček ve své milostné tvorbě předkládá, najdou své čtenáře dnes i zítra.

Mojmír Trávníček

O B S A H

Předzpěv / 7

I

Přestupný rok / 9

Píseň / 11

Bílá a černá / 12

Dopis / 14

Před svátky / 16

Vánoční krajina / 18

Lásko, ó lásko / 21

Přání / 23

Dary / 24

V březnu / 26

Ať říkají si / 28

Spíš trnem než růží / 29

Po letech / 30

Otázky / 31

Odpověď nevyřčená / 33

Předjaří / 34

II

- Okno* / 36
Zpívej se mnou / 38
Tvůj kraj / 40
Pozdrav vlaštovek / 41
A přišel dopis tvůj / 42
Cestou / 44
Blíž, blízko jsi / 46
Dost nebes v očích tvých / 48
Nokturno / 50
Sama za bouře v chrámu / 52
Prosba / 54
Pod bičem milostným / 57

III

- Bývalo u mne zotvíráno* / 59

Doslov / 63

EDICE
verše
SVAZEK
(20)

Jan Zahradníček
Pod bičem milostným

Doslov napsal Mojmír Trávníček
Vazbu s ilustrací Heleny Konstantinové
a grafickou úpravu navrhl Vladimír Verner
Vydalo nakladatelství Vyšehrad, spol. s r. o.,
v Praze roku 2007 jako svou 754. publikaci
Vydání ve Vyšehradu první. 1,03 AA. Stran 72
Odpovědný redaktor Jaroslav Vrbenský
Vytiskly Tiskárny Havlíčkův Brod, a.s.
Doporučená cena 148 Kč

Nakladatelství Vyšehrad, spol. s r. o.
Praha 3, Víta Nejedlého 15
e-mail: info@ivysehrad.cz
www.ivysehrad.cz

ISBN 978-80-7021-868-6